

להניח לעבר: איך יוסף היה מסוגל לשכוח ולמחול לאחיו? מבוסס על לקו"ש ה/247 ואילך

בשעות אחרי הצהריים של השני לנובמבר 2015, ישב דניאל כהן בתחנת אוטובוס ברחוב הרצל בראשון לציון והמתין לקו שלו. דניאל פעל כמשגיח כשרות בעיר וזה היה אמור להיות עוד יום שגרתי בחייו. לפתע הרגיש זרוע לופתת אותו מאחור ודוקרת אותו בגבו. אלו היו ימי גל הטרור שכונה בשם "אינתיפאדת הסכינים" ומחבלים צעירים דקרו למוות עוברי אורח. 47 אנשים נרצחו באותו גל טרור.

אנשים שמעו את הצרחות שלו והתנפלו על המחבל. דניאל נלקח לבית הרפואה 'אסף הרופא' כשהוא מונשם ומורדם והובל לחדר הניתוח. שם התברר שהדקירה הייתה האירוע הכי טוב שקרה לו. היא הצילה את חייו. כשעמלו הרופאים לנתח את הטחול והמעיים הבחינו בגידול ממאיר מעל המעיים. הגידול הוסר תוך כדי הניתוח וחייו ניצלו.

קעת נתאר לעצמנו את הסיטואציה הבאה: המחבל מובא למשפט בבית המשפט המחוזי בירושלים והוא נעמד בפני השופט וטוען כי הוא ראוי לסליחה ומחילה. שכן אף שכוונתו הייתה רעה, אבל **התוצאה ממעשהו הייתה מצילת חיים**. הדקירה הייתה שליחות משמים להציל את דניאל מאסון נורא ולא עונש מגיע לו אלא תעודת "ציון לשבח" ממשד הביטחון.

כמובן, סביר להניח שהטענה המשפטית לא הייתה משכנעת, שהרי הוא התכוון להרוג ולא להציל. הוא מחבל ארור ולא מתנדב בארגון חסד. וכאן עולה שאלה עצומה על גישת יוסף הצדיק:

קשה לתאר את הכאב אותו סחב יוסף במשך 22 שנה. די לקרוא את התפרצויות הבכי שלו שמתוארות שוב ושוב בפרשיות הללו – שמונה פעמים מוזכרת המילה "בכי" אצל יוסף בשלוש הפרשיות מקץ עד יוחי - תופעה שלא מצאנו בכל התנ"ך כדי להבין את עומק הפציעה שלו. הוא נבגד בידי אחיו ונמכר לעבד כמו זוג נעליים. 22 שנה הוא חי לבדו, הרחק ומנותק מאביו וצעד לחופתו וערך שתי בריתות כשהוא בודד במצרים. 13 שנים מתוכן הוא היה קבור כאסיר בבור הכלא במצרים.

ובכל זאת כשהגיע הרגע ואחיו העלו את החשש שכעת הגיע יום הדין ויוסף ישיב להם רעה – הוא ענה בתוקף שאינו יודע על מה מדברים. מה יש לו לכעוס? הוא מוכרח למחול להם כיון שהם עשו לו רק טוב, שהרי התוצאה מהמעשים שלהם הייתה טובה.

1. בראשית נ: ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת אלוקים אני: ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב: ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם.

רשב"ם: ואתם לא פשעתם בי, כי לטובתכם נתכוון הקב"ה.

יוסף יוצר מודל חשיבה חדש: אני לא אמור לכעוס על מי שפגע בי, משום שאלוקי הרחמים כבר מגלגל את הדברים לטובה. ויוסף אינו רק מדבר יפה, אלא מצהיר על כוונתו לגמול איתם טובה תחת רעה ולפרנס אותם ומשפחתם לכל ימיהם.

והתמיהה פשוטה: מה פתאום למחול להם? איזו מין טענה זו להתבסס על התוצאה ולא על המעשה? הרי התוצאה **אינה מתייחסת אליהם!** אלא אל ההשגחה העליונה **שהפכה** את המעשה שלהם?

מהי אפוא תפיסת המחילה של יוסף הצדיק?¹

הנושא חשוב מאין כמותו, משום שכולנו נתקלים בדילמה הזו: מצד אחד, אין רגש יותר טבעי מכעס וזעם על אדם שפגע בנו. מצד שני, אנו יודעים עד כמה הכעס הוא מסוכן לבריאות ופסול על פי הגישה היהודית. והשאלה היא מאיפה מוצאים את הכוחות לשכוח ולסלוח?

¹ בנוסף לכל האמור בפנים עולה שאלה נוספת: בתורה לא נאמר **שהאחים ביקשו סליחה מיוסף**, וזאת לכאורה סיבה נוספת שלא למחול. שכן חובת המחילה אינה מתחילה לפני בקשת סליחה, ראו שו"ע סימן תרו.

ב. בואו נזכיר את הרקע לדברים: 17 שנים חלפו על יוסף ואחיו במצרים בהן חיו בטוב ובנעימים. לא נותר כל רושם מהעבר והמשפחה התאחדה מחדש. פרשתנו נקראת בשם המושלם "יוח"י", לבטא את העובדה שסוף-סוף זכה יעקב לחיות! לשבת על כורסת הסבא ולרוות נחת ממשפחתו המושלמת.

הפרשה מסתיימת בכך שיעקב הסתלק ונקבר בארץ ישראל, ואז כשכולם חזרו למצרים קרה משהו שעורר שוב את הכאב הישן. השבטים נבהלו לחשוב שהגיע עת הנקמה.

2. בראשית נ: וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו.

המפרשים מנסים להבין מהו "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם?" מה ראו פתאום? הרי הם חוזרים כעת מלוויית וקבורת יעקב ומה זכרו לראות שהוא מת?

רש"י נ, טו: מהו ויראו? הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שולחנו של יוסף והיה מקרבן שבביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קירבן.

היחס של יוסף אליהם השתנה אחרי פטירת יעקב. קודם היו אוכלים כולם ביחד על שולחן אביהם וכעת יוסף חזר לאכול בביתו הפרטי.

האמת הייתה שיוסף לא התכוון לכלום. ראשית, זה טבעו של עולם שהאבא מרכז את המשפחה סביב שולחן אחד ובפטירתו מתפרקת החבילה והילדים מתפזרים להקים את השבט האישי של כל אחד. מעבר לכך, המדרש אומר כי הכוונה של יוסף הייתה בכלל לטובה. שכן קודם היה יושב ליד אביו, לפני ראובן הבכור ויהודה שנועד למלוכה, אבל כעת שאביו נפטר, לא רצה להמשיך לשבת מעל אחיו הגדולים. ומצד שני לא היה יכול לשבת תחתם מצד כבוד המלוכה ולכן החליט לעזוב ולאכול לבד.

ואולם כשיש חוסר אמון בין הצדדים, כל צעד תמים מתפרש כהכרזת מלחמה. האחים לא הבינו את כוונתו של יוסף ופירשוהו כאילו מתחיל כעת מסע הנקמה הגדול.

בראשית רבה ק, ח: לא נתכוון אלא לשם שמים, אמר לשעבר אבא מושיבני למעלה מיהודה שהוא מלך ומראובן שהוא בכור, עכשיו אינו בדין שאשב למעלה מהם. אבל הם אמרו 'לו ישטמנו יוסף'.

המדרש מביא עוד הסבר מעניין מהו "ויראו כי מת אביהם", מה הבהיל אותם.

מדרש משנת רבי אליעזר פרק ז: מהו ויראו? ראו את יוסף כשחזר מלקבור את אביו, הלך והציץ בתוך הבור. והוא לא נתכוון אלא לשם שמים, לומר כמה נפלאות עשה לי הקב"ה שהצילני מן הבור.

אחרי עשרות שנים במצרים, יוסף חזר חזרה לארץ לקבור את אביו ועבר שוב על יד בור הקבורה שלו בשכם. הוא ניגש והציץ והודה לקב"ה שהתערב בגלגלי ההיסטוריה והציל אותו מעבדות למלוכה. וכשהאחים ראו את זה, נחרדו להבין שהוא לא שכח כלום.

התורה ממשיכה ומספרת כי בחששם ממנו, הם נאלצו לשנות מהאמת ולספר כי יעקב ציווה לפני מותו שיסלח להם – מה שלא היה ולא נברא כי יעקב לא ידע עד סוף ימיו מסיפור המכירה (ראו בהערה²). ואולם כאן הגיעה התגובה המהממת של יוסף עמה פתחנו: הוא לא מעלה בדעתו לכעוס אליהם ואדרבה הוא מחל וסלח מזמן שהרי התוצאה הייתה מושלמת והוא אמור לגמול עמהם טובה.

² **האם יעקב גילה את סיפור המכירה?** הרמב"ן כותב כאן שיעקב לא ידע מסיפור מכירת יוסף, כי אז היה מבקש בעצמו מיוסף למחול להם. ולפי"ז צריך לומר שאו שיעקב חשב לתומו שיוסף נחטף בדרך כשהלך לאחיו בדותן והתגלגל למצרים או שיעקב הרגיש שמשוהו נורא קרה והעדיף לא לחפור יותר מדי.

בהמשך לזה שמעתי פעם רעיון מופלא מהרב ישראל מאיר לאו: בתחילת פרשתנו נאמר "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" והוא עומד למות. והתמיהה פשוטה: האם צריך לבוא שליח לקרוא ליוסף שאביו חולה ונוטה למות?! האם הוא לא עומד בעצמו על יד המיטה ומריץ את טובי הרופאים להציל את אביו?! אלא קרה דבר מדהים: במשך 17 שנים שעקב היה במצרים, יוסף נזהר לא לשהות אתו בארבע עיניים. כדי שלא תיווצר הפרטיות בה אבא ישאל "תגיד לי יוסף שלי, מה היה שם באותו לילה נורא בשכם...".

[להעיר: רש"י כותב בפרשת הברכות כי יעקב רומז בדבריו לאסון המכירה, כמו שאומר לשמעון ולוי "כלי חמס מכורותיהם כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" שהוא יוסף וכן אומר ליהודה "מטרף בני עלית". ויש לעיין האם רש"י סובר שיעקב נחשף לסיפור המכירה או שראיתי מבראים שנזרקה נבואה בתוך דברי הברכות שלו

במילים אחרות: יוסף מתייחס אל האירוע ולא אל הרוע. הוא ממסגר מחדש את האירוע כולו ובוחר להתייחס רק לתוצאה הסופית שלו ולא למניע השלילי מאחורי הכוונה של אחיו.

וכאן עולה השאלה מה ההיגיון למחול? הרי התוצאה התרחשה בניגוד לכוונת הפוגע ולא בגללה?

זאת שאלה מרתקת משום שספר הזוהר הולך צעד נוסף ומעורר את כולנו ללמוד מיוסף. הזוהר טוען כי הגישה הנכונה היא למחול למי שהכאיב לנו ואפילו לגמול טובות עם הפוגע (ראו סיפור בהערה³).

משלי כ, כב: אל תאמר אשלמה רע, קווה לה' ויושע לך – זוהר א רא, א: פסוק זה נאמר ביוסף הצדיק שלא רק שלא שילם רע לאחיו אלא גמל עמהם חסד... רבי אבא היה יושב בשער העיר לוד וראה אדם יושן על בליטת עפר שיצאה מההר. התקרב נחש להכישו ויצא שרץ והרג את הנחש. כשקם משנתו נפלה בליטת העפר והתמוטטה אל העמק. שאלו רבי אבא מה מעשיך שגרם לך הקב"ה שני ניסים? אמר: לא היה אדם שעשה לי רעה ולא התפייסתי אתו, ואם לא יכולתי להתפייס עמו, לא הייתי עולה על מיטתי עד שמחלתי לו, ולא עוד אלא שהשתדלתי לעשות עמו טובות. בכה רבי אבא: גדולים מעשיך מיוסף הצדיק שהוא ריחם לאחיו ואתה מרחם לכל אדם, וראוי אתה שיעשה לך נס על נס.

וכאן התמיהה ממש צועקת: האם ישנה מצווה להגיש את הלחי השנייה למי שהכאיב ופגע?!

אחרי הכול, הכעס הוא הפיצוי היחיד של הנפגע. הכעס הוא הדרך היחידה שלו לשקם את הכבוד שלו, להתריס נגד הרוע ולעשות דין עם הפוגע. כשמדובר על אדם שפגע בצורה אישית ואין לנפגע דרך לפנות לרשויות להתלונן, הנשק האחרון שנותר לו הוא לזכור ולכעוס ולא למחול לעולם.

הגמרא (תענית כ) מספרת סיפור שממחיש את החשש והכאב של הנפגע: "מעשה שבא רבי אלעזר בן ר' שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ... והייתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך. אמר לו ... לך ואמור לאומן שעשאי כמה מכוער כלי זה שעשית. ידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר ... מחול לי. אמר לו איני מוחל עד שתלך לאומן שעשאי ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. הגיע לעירו ויצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי ... אמר להם למי אתם קורין רבי? אמרו לו לזה שמטייל אחריך. אמר להם ... כך וכך עשה לי. אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן".

החשש למחול נובע מההרגשה כי המחילה היא הצדקה לרוע, היא מתירה את דם הנפגע ומאפשרת חזרה של ההתנהגות הרעה. כיצד, אם כן, מצפים מהנפגע למחול ואף לגמול טובה עם הפוגע?

ובאמת, רבנו בחיי כותב חידוש בולט. בניגוד לדברי הזוהר האמורים שיוסף מחל לאחיו, שיטת רבינו בחיי היא שיוסף לא מחל. נעבור על שלוש הפרשיות מקץ-ויחי ולא נמצא פעם אחת את הלשון סליחה. אין זאת אלא שיוסף החליט להתעלות על הרגשתו ולפעול מהראש ולא מהלב. הוא לא נקם בהם וגמל עמם טובה, אבל בליבו סחב עד היום האחרון את הכעס והפגיעה על מה שעוללו לו.

רבנו בחיי בראשית נ, יז: והנה אחיו בקשו ממנו מחילה ולא באר הכתוב שמחל להם ... לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שישא פשעם וחסאתם. ואם כן מתו בעונשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחלתו. ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום להיפקד אחר זמן בעניין עשרה הרוגי מלכות.

ואולם הוא עצמו כביכול לא הבין עומק כוונת דבריו. כמו נבואה קטנה שנזרקה באדם קודם מותו בלי שהוא עצמו מודע לעומק משמעותה].

³ בסוף פרק יב בתניא מעתיק רבנו הזקן את דברי הזוהר הללו ואומר כי זו דרכו של הבינוני "לגמול לחייבים טובות כמ"ש בזוהר ללמוד מיוסף עם אחיו". חסידים מספרים כי רבינו התעורר לכתוב זאת בעקבות מעשה שהיה וגרם להתפעלות גדולה אצל רבינו:

שני חסידים ניהלו עסק והשלטונות גילו אצלם בעיות חוקיות. אחד השותפים הלשין על חברו שהוא אשם והלה הושלך לכלא הרוסי למשך כמה חודשים. אחרי שיצא גילה כי המלשין נתפס בעצמו והושלך אף הוא לכלא. אותו חסיד משוחרר פנה לביתו של המלשין והתעניין כיצד אשתו מסתדרת בפרנסת משפחתה? כשהבין שהיא ממש לא מסתדרת, קיבל על עצמו את פרנסת בני ביתה עד שבעלה ישוב הביתה.

רבנו בחיי מסיים עם ראייה חזקה לדבריו: כ-1500 שנה חלפו מאותה שיחה בין יוסף ואחיו, וחיילי רומי האכזריים תפשו את עשרה גדולי ישראל והמיתו אותם במיתות אכזריות כעשרה הרוגי מלכות. בפיוט "אלה אזכרה" שקהילות אשכנז אומרים במוסף יום כיפור וקהילות ספרד אומרים בקינות תשעה באב מסופר כי הקלגס הרומאי שאל אותם מה דינו של גונב איש ומכרו? הם ענו: מוות. והוא ענה כי עכשיו יגבה מהם – **כעשרה הרוגי מלכות** - את חטא **עשר** אבותיהם שמכרו את יוסף. הפיוט ממשיך ומספר כי רבי ישמעאל כהן גדול ביקש לעכב את הריגתם כדי לעלות למעלה ולשמוע מאת האיש לבוש הבדים אם כך נגזר משמים? ושמע שכן הדבר.

פיוט אלה אזכרה: גבה לב בליעל עובד אלילים ... וקרא לעשרה חכמים גדולים ... דינו משפט זה לאשורו ואל תעוותוהו בכזב לאומרו ... כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו [מה דינו]? הם כענו לו ומת הגנב הוא. גם איה אבותיכם אשר אחיהם מכרוהו לאורחת ישמעאלים סחרוהו ואתם קבלו דין שמים עליכם כי מימיהם לא נמצא ככם.

המחלוקת אם כן היא פשוטה וברורה: בעוד שספר הזוהר לומד שיוסף מחל לאחיו, גישת רבינו בחיי היא שלא ייתכן שמחל להם.

מה ההבנה בדברי ספר הזוהר? ומצד שני, מדוע רבנו בחיי אינו מקבל אותה?

ג. הסבר ראשון בגישת המחילה של יוסף הצדיק: יוסף סובר שהולכים אחרי התוצאה המעשית ולא אחרי הכוונה. שכן בדיני אדם (ראו בהערה⁴) שופטים את התוצאה הסופית ולא את מה שעמד מאחוריה **ואי אפשר להעניש אדם על מה שלא עשה**. הכוונות לא משנות כאן.

הדין התיאורטי הזה הפך לדין מעשי מרתק לפני כ-115 שנה⁵: בשנת 1894 הכריז הצאר אלכסנדר על חוק חדש ברוסיה: כל המסחר האלכוהולי יופקע מהשווק הפרטי וינוהל בידי הממשלה. בתי מרזח פרטיים אסורים מעתה בשווק יין, שכר או וודקה. כמובן, הגזירה הייתה מכת מוות עבור היהודים שרבים מהם התפרנסו מניהול בתי מרזח והיו כאלו שהמשיכו למכור משקאות בסתר.

פעם פרץ יהודי לבית מרזח כזה ומסיבה כלשהי היכה בחבית היין ושבר את הברז בתחתיתה. היין נשפך לכל עבר והחבית יצאה מכלל שימוש. חלף זמן והתברר כי המכה הזו הייתה הדבר הכי טוב שקרה לבעל בית המרזח. פקח ממשלתי נכנס לביקורת לראות אם מוכרים משקאות אסורים וכיון שהחבית לא הייתה בשימוש, בעל החבית ניצל מהביקורת.

כשבעל בית המרזח תבע את הפוגע בבית הדין, טען כי אינו צריך לשלם כלום. אדרבה, הנפגע צריך להודות לו שהציל אותו מעונש חמור שהיה מחסל את העסק ואותו עצמו. מנגד, בעל בית המרזח טען כי אף שהמעשה הוביל לתוצאה טובה, אבל אין לה קשר עם הפוגע. הוא התכוון להזיק ולפגוע.

השאלה התגלגלה לפתחו של רב חשוב בוויילנה בשם הרב חיים סגלוביץ והוא פשט אותה מגמרא ורמב"ם מפורשים. הגמרא (מנחות עד, ב) דנה בדייג שהטיל בשבת רשת לתוך המים כדי להעלות דגים וכשהעלה את הרשת התברר שהוא הציל חיים. שכב עליה תינוק שנפל למים והטלת הרשת הצילה את חייו. כך שאף שכוונתו הייתה לרעה, אבל יצא לו טוב והתוצאה הייתה מושלמת.

⁴ בדיני שמים הולכים אחרי הכוונה ולא רק אחרי התוצאה, כך אמרו חז"ל: "המתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה – טעון כפרה".

להוסיף שבכך מובן מדוע הרוגי מלכות היו חייבים כפרה אף שיוסף מחל להם לדברי הזוהר, שכן לא היה בכוחו למחול להם על דיני שמים. בהמשך לזה ראיתי וארט מעניין: הגמרא אומרת (קידושים פב): "רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי. אמר ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה". והשאלה מפורסמת: מה יש לבכות? ובפרט רבי עקיבא שהיה תמיד המנחם הגדול והנה כאן הוא בוכה?

אלא שרבי עקיבא היה ההרוג העשירי בין הרוגי מלכות וכאן הוא זיהה את **המוות הנורא הצפוי לו**. שכן אף שאחי יוסף הובילו לתוצאה טובה, אבל "המתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה – טעון כפרה".
⁵ הגעתי לדין הזה דרך שיעור שכתבו בעבר במערכת JLI בניו יורק והתודה נתונה להם.

הגמרא מביאה מחלוקת מה דינו והרמב"ם פוסק שהוא פטור. שכן מה שקובע בדיני אדם הוא התוצאה ולא הכוונה שמאחוריה. ואף שלא התכוון לטוב, אבל ההשגחה העליונה הצילה אותו מעצמו ואי אפשר להעניש אדם על דבר שלא קרה.

3. רמב"ם שבת ב, טז: נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק – פטור, ואפילו אם לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים [ונמצא שלא עשה מעשה אסור].

דעה זו מסבירה את גישת הזוהר לגבי יוסף ואחיו: אף שהם התכוונו לגמור את חייו, אבל ההשגחה העליונה הצילה אותם מעצמם ובעולם שלנו הולכים אחרי התוצאה. הנה דברי האור החיים בפרשתנו:

אור החיים פרשתנו נ, יט: ואמר עוד להם כי יש לדון להם משפט זכות והרי זה דומה למתכוון להשקות חברו כוס מות והשקהו [בטעות] כוס יין שאינו מתחייב כלום.

עם זאת, רב אחר בוויילנה, הרב שלמה הכהן, שהיה מורה צדק חשוב ובולט באותם ימים, שלל את הפסיקה ואת ההשוואה לדברי הרמב"ם. הוא העלה סברה יפה המחלקת בין המקרים: כשאדם העלה דגים ותינוק – מעשה ההעלאה היה מעשה של הצלה. זה לא רק שהתוצאה הייתה טובה, אלא מעשה הדייק עצמו היה פעולה של הצלה, שהרי הפעולה עצמה הצילה את התינוק.

ואולם זה ששבר את החבית עשה פעולה של שבירה מוחלטת. בה עצמה לא היה גרם של הצלה. רק אחר כך התברר כי המעשה הוביל בצורה עקיפה לתוצאה טובה – ואולם זאת לא סיבה לזכות את השובר. הוא גם התכוון להרע וגם עשה בפועל מעשה של היזק.

הדבר דומה לטענת המחבל בפיגוע בראשון: הוא חולל דקירה שהייתה יכולה לגרום להרג. אין זה אלא שאחר כך נוצרה סיטואציה מופלאה שהביאה להצלת הנפגע. אבל זה לא מה שהמחבל עשה.

התפיסה הזו מסבירה את הגישה הפוכה מהזוהר, את גישת רבנו בחיי בפרשתנו: אי אפשר להקל עם אחי יוסף, שכן הם עשו פעולה נוראה של מכירת אח. לא היה שום דבר טוב במעשה המכירה עצמו זולת פגיעה ביוסף. אין זאת אלא שחלפו 22 שנה והתברר שהקב"ה הפך את התוצאה והיא התגלגלה להיות דבר טוב. אבל זה לא מה שהם עשו ובוודאי לא מה שהתכוונו לעשות.

חשק שלמה חושן משפט ב: מה שהביא ראה מהא דפורש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים דקיימא לה כרבה דפטור, משום דאזלין בתר מעשיו ולא בתר כוונתו, הדבר שונה משום שבאותה מלאכה של צידה הייתה הצלת נפשות. אבל אם היה ידוע שהעלה הדגים בתחילה [ואחר כך נפל שם התינוק] גם לרבה חייב שהרי גם המחשבה וגם המעשה היו באיסור.

עכ"פ הצגנו גישה אחת לבאר את מחילת יוסף לאחיו. שכן בדיני אדם הולכים אחרי התוצאה ולא אחרי הכוונה והמעשה עצמו, וכיון שהמעשה הוביל לתוצאה חיובית – אי אפשר להעניש עליו.

מכאן נמשיך בגישה חדשה, שאותה הזכיר הרבי מליובאוויטש בקצרה בסוף שיחה בנושא, ולפיה מחילת יוסף הייתה מסיבה עמוקה הרבה יותר.

האמת היא – שלא רק התוצאה הייתה טובה, אלא – אפילו הכוונה הרעה הייתה בעומקה לטובה. יוסף פיתח גישה חדשה כלפי עצם המניע להרוג אותו ומכאן הגישה האמיתית למחילה מושלמת. האמת היא שיוסף לא דן לטובה רק את האירוע, אלא אפילו את הרוע.

ד. קראתי פעם משל עממי: שני אחים היו חיים זה לצד זה בנחלה משותפת שהשאירו להם ההורים. הם חיו בצוותא הרבה שנים עד שיום אחד הסתכסכו בשל ויכוח כלשהו. אשתו של זה אמרה משהו לאשתו של זה והאח הנפגע תקף את אחיו במילים משפילות ואי ההבנה התגלגלה לעימות, בכיות, טריקת דלת ונתק מוחלט.

יום אחד עבר נגר עם ארגז כלים וחיפש עבודה. הוא הקיש על דלת האח המבוגר ושאל אולי יש עבודה בשבילו. "כן", אמר האיש, "באמצע הנחלה שלי עובר נחל קטן ומעבר לו גר השכן, שהוא במקרה אחי הטיפש. הורס לי את היום לצאת מהבית בבוקר ולראות אותו. אנא הקם גדר גבוהה של שלושה מטרים על שפת הנחל וככה אשכח מקיומו של כפוי הטובה הזה".

האח השאיר את הנגר לעבוד ונסע לסידורים שונים. כשחזר הביתה הוא עמד המום. במקום לבנות גדר, הנגר בנה גשר מעל הנחל, גשר שחצה את הנחל מצד לצד עם מעקה מעוצב ופיתוחי עץ. לפתע הגיע האח הצעיר מהצד שלו, הוא ראה את מה שקרה והתנפל על אחיו המבוגר. "אתה משהו מיוחד, תמיד ידעתי שאתה מיוחד, לבנות גשר אחרי כל מה שעשיתי לך?! אתה באמת נפלא..."

הסיפור מעביר מסר מיוחד במינו: **אף אחד לא נגדך, אנשים בסך הכול מגנים על עצמם**. בתשעים ותשעה אחוז מהמריבות, אנשים אינם מחפשים לריב, אלא לשמור על האינטרסים של עצמם ורק שאינם יודעים נכון לדאוג לעצמם ודורסים בטיפשות בדרך את כל מי שזז.

מה שקורה במריבה הוא שאנו בונים בראש 'דמון', אנו יוצרים בדמיון דמות שטנית של האיש אתו רבים והופכים אותו לשטן אכזר. אבל בדרך כלל אם מתעלים על הרגש הפוגע ובמקום לריב משקיעים את אותם כוחות בלהסדר – זה בדרך כלל מצליח. כי עלינו להאמין **שמעט מאוד אנשים פוגעים באחרים בכוונה תחילה**. אנשים נבראו בצלם אלוקים והטבע הבסיסי של כולנו הוא להיות חלק מהאחדות האלוקית ולכן הפגיעה נובעת בדרך כלל מתוך סיבה כלשהי ולא סתם מתוך רצון להרע.

וזאת הסיבה העמוקה שיוסף מחל לאחיו, שכן במהלך השנים הוא גילה תגלית מהממת על הטבע האנושי: אחיו לא באמת אנשים מסוכנים, הם לא כאלו שצריך להתהלך עם תחושה מייסרת של עלבון ופגיעה מהם. הם לכל היותר היו מבוהלים ומוזדאגים ממנו ומכאן טעו להגזים ולהגיב באכזריות⁶.

מאיפה יוסף ידע את זה? משום שהוא ניסה אותם ובדק את זה. יוסף הרי ערך מבחן פסיכולוגי ענק על הטבע האנושי. הארכנו בכך בשנים קודמות ונזכיר את הדברים בקצרה:

פרשיות מקץ-ויגש מעלות שאלה עצומה, אין גדולה ממנה. אנו מאריכים לתאר פה את האצילות והסלחנות של יוסף הצדיק, אבל הפרשיות הקודמות סיפרו סיפור הפוך בדיוק: כאשר יוסף פוגש לראשונה את האחים, הוא טומן להם פח אחרי פח ושובר אותם לרסיסים. הוא מתנכר אליהם ומאשים אותם בריגול נגד מצרים. הוא אוסר את שמעון ותובע מהם להביא את בנימין אליו. הוא נוהג באכזריות לכאורה כלפי אביו הצדיק, כשמכריח את יעקב לראות ששמעון איננו חוזר הביתה ואחר כך מכריח אותו להיפרד גם מבנימין. והדבר הנורא מכל: הוא טומן את גביע הכסף באמתחת בנימין ומעליל עליו עלילת דם בזויה כאילו גנב את הגביע ועליו להימכר לעבדות.

ולא צריך להיות מפרש כדי לתמוה מה יוסף רוצה? ואיך זה מתאים עם האצילות שהפגין אחר כך?

נקודת הדברים היא כזו: לא אכזריות הייתה כאן, אלא אהבת אמת לאחיו. יוסף הבין דרך החלומות שהוטלה עליו שליחות מלמעלה. לרפא את הכאב במשפחה. לחסל את האויבות והשנאה ההדדית, ולשם כך הוא העניק להם את ההזדמנות לתקן את מה שקרה. הוא העמיד אותם בניסיון חוזר של מה שקרה אז, באותו לילה נורא, במטרה לאפשר להם להפגין את הטוב האלוקי שבהם.

כל מעשיו של יוסף נועדו לשחזר את הלילה הנורא ההוא בשכם. הוא מפריד אותם משמעון כדי לגרום להם לשוב הביתה בלי הילד שגרם את המכירה, ובכך מעורר בהם זכרונות של הלילה שהם התאמצו למחוק מהמודעות שלהם. אחר כך הוא מאשים את בנימין בגניבה במטרה לסכסך בינם לבינו ולגרום להם להתנער ממנו, כפי שהתנערו בזמנו מיוסף. ואולם יהודה קם ואומר: "לא הפעם, זה לא יקרה שוב. התבגרנו ולמדנו משהו בעשרים ושתיים השנים האחרונות. הבנו שדם הוא לא מיץ עגבניות ולא נפקיר שוב אח. וגם אם הוא גנב כדברייך, אני אשב תחתיו לעבדות".

והרגע הזה הפך את תפיסת האדם של יוסף. הוא הבין שאחיו לא אנשים רעים, כי אנשים רעים לא משתנים. הם בסך הכול רדופים מהפחד והקנאה בו ולא נדרש יותר מניסיון רע כדי להבין שטעו.

⁶ הגישה הזו מסבירה דבר מעניין: כולם מכירים את המדרש על אהרן הכהן שהיה "אוהב שלום ורודף שלום". כאשר שמע על בני זוג שנפרדו או שותפים שהסתכסכו, היה ניגש אל אחד מהם ואומר כי הראשון כל כך רוצה לחזור אליך, וככה היה אומר גם לשני, עד שהיו חוזרים ומשלימים ביניהם. וכאן עולה השאלה איך זה עזר לשקם את הקשר? הרי כל אחד שנא את הצד השני? הרי מן הסתם היו לבעל קיתונות של הסברים למה האישה היא בנאדם בלתי אפשרי לחיים משותפים וכו' ומה עזר לומר לו שאשתו רוצה לחדש את הקשר? אלא אהרן ידע את סוד הסודות: ישנם תירוצים רבים לשנאה, אבל היא יושבת על בסיס אחד: על מחשבה הדדית שהזולת שונא אותי ולכן אני עושה הכול להגן על עצמי. ולכן התרופה לשנאה היא קודם כל לעקור את התחושה הזו ולחדד אצל כל צד את ההיפך: שהזולת אינו שונא אותי.

אכן לפי הגישה הזו, לא רק התוצאה מהמעשה שלהם הייתה טובה, אלא אפילו עצם הכוונה מאחורי המעשה לא נבעה מכזה רוע מסוכן כפי שזה נראה⁷.

יש להוסיף כי בדומה לזה פירשנו בעבר את המושג "שנאת חנם". הרי השאלה נשאלת מה זה "שנאת חנם"? וכי יש שנאה שהיא בחינם?! וכי שנאת קמצא ובר קמצא הייתה בלי סיבה?! לכל שנאה יש סיבה ואפילו סיבה מוצדקת, אז מהי "חנם"?

אלא האמת היא שהשנאה עצמה נטולת יסוד, שכן אנו נלחמים נגד אויב שלא קיים או לפחות עשוי לא להיות קיים אילו נגיב מולו אחרת. האדם שעומד מולך הוא אינו כה רע, הוא אינו כה רקוב, הוא לכל היותר רוצה להגן על עצמו ולכן אין הצדקה להנציח את המריבות שהורסות כל חלקה טובה.

4. ליקוטי שיחות ה/250: כאשר יוסף גמל עם אחיו טוב למרות שגמלו עמו רעה, הוא הראה את הדרך ליהודים בכל הדורות שכל אחד יביט על יהודי אחר לא כמו שהוא נראה בחיצוניות אלא כמו שהוא מצד עצם הנשמה ובמילא יכלכל אותו לפי מעשיו (הטובים) ויגמול טובות עם חייבים. וכאשר נוהגים כך עם יהודי אחר, מעוררים שגם אצל עצמו יאירו כל העניינים כפי שהם מצד עצם הנשמה.

מה כל זה אומר בתכל"ס? אחרי הציווי "לא תשנא את אחיך בלבבך" מוסיפה התורה עוד כמה מילים: "הוכח תוכיך את עמיתך ולא תשא עליו חטא". מה הקשר לציווי "הוכח תוכיח"?

רמב"ן ויקרא יט, יז: 'לא תשנא את אחיך בלבבך' - בעשותו לך שלא כרצונך [אל תשנאנו] אלא תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי. 'ולא תשא עליו חטא' - לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיח אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו.

התורה אינה דורשת רק לא לשנוא, אלא מוסיפה גם את הפתרון החיובי: לדבר. לשים דברים אל השולחן, לנהל דו שיח על מה שקרה, והשיחה תרפא את הפצעים. ואולי אפשר לסכם את השיעור במשפט אחד: אם ניקח את אותם הכוחות שמופנים למריבה ונשקיע אותם בלשמור על גשרים פתוחים – אין ספק שהשנאה תיעלם מהעולם.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בת יוסף דב**

⁷ ומה שיוסף אינו מדבר על ההיבט הזה, אלא רק על זה שהתוצאה מהמעשה הייתה טובה, אולי הוא משום שדיינים אינם רשאים לבחון את הכוונות של האדם ורק את המעשים שלו שנראים לעיניים. אבל בינו ובין עצמו - ועכ"פ מדרכי חסידות – הרהר שאפילו הכוונה שלהם לא הייתה כה רעה.